

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ТА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВІ ПРОЦЕСУ ПІЗНАННЯ

Процес оволодіння знаннями – це активна пізнавальна діяльність людини. Успішність навчання значною мірою зумовлюється почуттям впевненості учнів у своїх силах, прагненням долати труднощі та перешкоди, задоволенням від досягнення поставленої мети.

Важливим чинником інтелектуального розвитку особистості є ґрунтовні, усвідомлені та систематизовані знання, що стають дієвим інструментом мисленнєвої діяльності та якісним показником результату пізнання.

Серед видових форм інтелекту людини (соціальний, біологічний, духовний, професійний тощо) вирізняють два найважливіші: розумовий та емоційний. З цією метою в навчальні програми впроваджуються технології критичного мислення, що спрямовані на підвищення рівня IQ учнів. Проте прихильники так званого емоційного навчання вважають, що насамперед потрібно розвивати емоційний інтелект – EQ, оскільки від емоційної регуляції людини залежить рівень самоорганізації людини взагалі.

Серед дослідників критичного мислення слід відзначити С. Брікфілда, Т. Воропая., Р. Пауля., С. Терно., О. Тягло, П. Фачіоне., П. Фрейре, Д. Халперна та ін.

Домінуючий вплив емоцій на процес навчання досліджували: Е. Бакаленко, А. Бен, Г. Бреслав, Д. Гоулман, О. Льошенко, Е. Носенко, К. Ушинський та ін.

Мета статті – зіставити технології критичного мислення та емоційного навчання; з'ясувати необхідність розвитку емоційного інтелекту учнів.

Актуальність статті зумовлена протиріччями у дослідженнях науковців щодо важливості розвитку інтелекту за допомогою критичного мислення і емоційного навчання.

Пауло Фрейре у праці «Формування критичної свідомості» обґрунтував важливість критичного мислення. Він зазначив: «якщо люди неспроможні критично усвідомити теми свого часу й таким активно втрутитися в реальність, їх проносить стороною від свята змін» [6, с. 23]. Автор доводить, що свідомість, яку формує критичне мислення, є надзвичайно важливим чинником для успішного саморозвитку і прогресу особистості. П. Фрейре стверджує, що пробудження критичної свідомості активізується завдяки економічному прогресові, а умови часу диктують потребу у критичному мисленні.

«Критичне мислення – це ретельно обдумане, зважене рішення стосовно певної думки. Це інтелектуально організований процес, спрямований на активну діяльність осмислення, застосування, аналіз, узагальнення або оцінки інформації, отриманої чи утвореної шляхом спостереження, досвіду, рефлексії, розмірковувань чи комунікації як керівництва до дії» [3, с. 58-59]. Колектив авторів посібника для вчителів «Технології розвитку критичного мислення» переконані, що «коли ми мислимо критично, те, що ми думаємо та як ми думаємо, завжди перебуває у фокусі нашої уваги, і коли помічаємо помилку чи бачимо інший і, можливо, кращий спосіб осмислення якогось завдання чи проблеми, ми зацікавлено вивчаємо його. Учні, які мислять критично, зазвичай навчаються з інтересом» [5, с. 14]. Отже, критичне мислення дає поштовх до продуктивної мотивованої праці. С. Терно – дослідник критичного мислення – пропонує відмовитися від знаннєвої парадигми освіти, тобто такого бачення суті освіти, коли провідною метою є сукупність знань, умінь і навичок. На його думку, «саме критичне мислення є тим видом мислення, в якому, як у фокусі, зосереджуються знання, інтелектуальні здібності, внутрішня мотивація, цінності, наполегливість і самоконтроль» [4, с. 31-32].

За даними американського психолога Даяни Халперн людина, яка критично мислить має такі якості: готовність до планування, гнучкість (розуму), наполегливість, готовність виправляти свої помилки, усвідомлення, пошук компромісних рішень. Дослідниця вважає, що «головні труднощі у виробленні установки на критичне мислення полягають у тому, що люди часто не усвідомлюють, коли діють імпульсивно або мислять ригідно» [7]. Імпульсивність або ригідність мислення пояснюється емоційним впливом. Критичне мислення не може саме по собі контролювати емоційний стан людини, саме тому у депресивних, нервових станах важко будь-що раціонально осмислювати. Даніел Гоулман пояснює це залежністю раціональної складової нашого мозку від різних емоційних процесів.

Тому саме емоційний інтелект назвали «новаторською ідеєю, що руйнує стереотипи» та однією з найвпливовіших бізнес-ідей століття у американському часописі «Harvard Business Review» [1, с. 11]. Емоційний інтелект має здатність управляти нашими емоціями. Як стверджує Гоулман, «управління емоціями – це матаздатність, яка визначає, настільки добре ми зможемо застосовувати наші навички й уміння, включно з тими інтелектуальними здібностями, яких ще не «відшліфували»» [1, с. 80].

У структурі емоційного інтелекту виділяють декілька рівнів. Е. Носенко визначає внутрішні вияви емоційного інтелекту – так звані фактори «великої п'ятірки»: сумлінність, доброзичливість, емоційна стійкість, відкритість новому досвіду та самооцінка. До феноменологічного рівня зовнішнього вияву емоційного інтелекту дослідниця відносить мотивацію діяльності, контроль, вибір актів поведінки. Найвищий рівень сформованості емоційного інтелекту базується на наявності у суб'єкта відповідних добродійних настанов щодо можливих для

нього особисто альтернатив поведінки у конкретних ситуаціях життєдіяльності. Цей рівень позначений гармонійним співвідношенням зовнішнього і внутрішнього емоційного інтелекту [2, с. 204-206]. Така розлога рівнева структура свідчить про глибинну основу емоційних процесів і підкреслює важливість емоційного інтелекту.

Д. Гоулман зазначав, що емоційний інтелект може виявитися настільки ж потужним критерієм рівня розвитку особистості, як і IQ, а іноді потужнішим [1, с. 77]. Концепція емоційного інтелекту «перекинула місток» між афектом (емоціями взагалі) та інтелектом, збагативши розуміння обох феноменів [2, с. 201]. Гоулман називає чистий тип людини з високим IQ (тобто без урахування емоційного інтелекту) «карикатурою інтелектуала, який чудово орієнтується в царині наукової думки, але абсолютно не пристосований до звичного життя» [1, с. 95]. Важливим є баланс між емоційним і раціональним розумом (емоції несуть необхідну інформацію для роботи раціонального мозку, а раціональний мозок відсіює, а деколи й блокує інформацію, що надходить від емоцій), що свідчить про взаємодію IQ та EQ [1, с. 42].

Сьогодні актуальна і поширена практика впровадження технологій критичного мислення у навчальний процес. Вважається, що «найбільш успішними є саме ті заняття, на яких учнів заохочують думати самостійно та критично мислити. Зазвичай уроки, на яких використовуються ці технології, проводяться у вигляді дискусії, бесіди, з чим пов'язані так звані рівні запитань (низький та високий) Ці запитання мають спрямовуючий характер, та є основним інструментом вчителя на уроці. Критичне мислення, безумовно, має раціональний характер, тобто знаходження відповідей на будь-які питання раціональним шляхом [5, с. 13-15].

Щодо емоційного навчання – це менш поширена практика. Гоулман наводить кілька прикладів американських шкільних програм з емоційним навчанням: програма SEL (програма «соціального й емоційного навчання»), курс «Наука про себе» у «Новій школі» у Сан-Франциско, «Програма творчого вирішення конфліктів» у Нью-Йорку. Так, предметом «Науки про себе» є почуття – як власні, так і ті, що виникають у стосунках з іншими [1, с. 446]. Карен Стоун Мак-Каун, засновниця «Нової школи» й розробниця навчального курсу «Наука про себе» зазначає: «засвоєння знань відбувається невідривно від почуттів дитини. Для успішного навчання емоційна грамотність є такою важливою, як і вміння рахувати й читати». Отож програми, націлені на усунення конкретних прогалин в емоційних і соціальних навичках, які лежать в основі таких проблем, як агресивність або депресія, можуть виявитися надзвичайно ефективними амортизаторами для дітей» [1, с. 446-447]. Педагогам і психологам слід звернути увагу на те, що підлітковий вік є найбільш сприятливим для розвитку IQ та EQ. Процес навчання має бути спрямований насамперед на формування емоційних навичок, оскільки низка підліткових злочинів здійснюється саме через емоційну безграмотність. Це спричинено особливістю емоційного розуму: він реагує набагато швидше, ніж раціональний розум. Така спритність виключає виникнення осмислених аналітичних роздумів, що є ознакою мислячого розуму [1, с. 492]. Саме тому емоційна грамотність є конститутивною у подоланні неспроможності раціонально мислити. **Висновки.** Отже, критичне мислення та емоційний інтелект є базовими взаємопов'язаними структурами особистості. Виховати гармонійно розвинену особистість можна лише поєднавши програми розвитку емоційного інтелекту із програмами розвитку критичного мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект / Д. Гоулман [пер. з англ. С. –Г. Гумецької]. – Х: Харків: Віват, 2018.–512 с.
2. Носенко Е. Емоційний інтелект як інтегративна динамічна властивість добродійної особистості: компонентна структура, рівні вияву / Е. Носенко // Педагогічна і психологічна науки в Україні.– 2012.– Т.2: Психологія, вікова фізіологія та дефектологія.– С. 200-211
3. Освітні технології у короткому вигляді: навчально-методичний посібник / О.І. Янкович, М. М. Романищенко, М. М. Бойко, Н. М. Лупак, Л. М. Паламарчук.– Тернопіль:Астон, 2013.– 160 с.
4. Терно С. Чому важливо розвивати критичне мислення учнів / С. Терно // Історія в школах України.– 2011.– №10.– С. 30-34
5. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д.– Київ: Плянди.– 2006.– 220 с.
6. Фрейре П. Формування критичної свідомості / П. Фрейре .– Київ: Юніверс, 2003.–176 с.
7. Халперн Д. Психологія критического мышления. [Електронний ресурс]https://www.ereading.club/bookreader.php/110655/Halpern_Psihologiya_kriticheskogo_myshleniya.html

Щудло С.

Науковий керівник – доц. Розумович О. А.

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ЗА ТВОРОМ ЛАМЕТРИ

« ЛЮДИНА – МАШИНА »

Формування філософії Нового часу відбувається в період кардинальних політичних, соціальних, економічних змін. Однак зміна філософських орієнтацій зумовлена передусім впливом науки, зокрема природознавства. Поворот до чуттєвого, емпіричного пізнання дійсності зумовлює небувале зростання фактичних даних у різних галузях як науки, що формувалася, так і у виробничій і соціальній сфері [5, 148].